

bestuniverua/ss-27208268.

3. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект) [Електронний ресурс]. – Загл. С екрана. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

4. Evetts Julia The Sociological Analysis of Professionalism / Julia Evetts // International Sociology. – June 2003. – Vol 18(2). – P. 395-415.

5. Панкина Г. В. Анализ профессиональных стандартов / Г. В. Панкина, С. В. Бабыкин, Д. В. Панкин // Компетентность. – 2010. – № 9. – С. 4-9.

Анотація

Проведено аналіз основних проблем науково-дослідної роботи професійної освіти України, наслідком яких є низький рівень підготовки фахівців, що не задовольняє потреби працедавців. Результати роботи – дослідження основних завдань покращення якості наукової складової, професійної освіти в цілому, винаходження шляхів їх вирішення. Розглянуто позитивні приклади, які впроваджуються в Україні та зарубіжних країнах.

Ключові слова: вища освіта, якість освіти, професійний стандарт, науково-технічна діяльність.

Аннотация

Проведен анализ основных проблем, которые существуют в научно-исследовательской работе профессионального образования Украины, следствием которых является низкий уровень подготовки специалистов, не удовлетворяющий потребности работодателей. Результаты работы – исследование основных задач улучшения качества научной составляющей, профессионального образования в целом, изобретение путей их решения. Рассмотрены положительные примеры, которые внедряются в Украине и зарубежных странах.

Ключевые слова: высшее образование, качество образования, профессиональный стандарт, научно-техническая деятельность.

Summary

There have been made the analysis of the main reasons which exists in scientific and research work of the professional education of Ukraine. There have been considered positive examples, which are implemented in Ukraine and foreign countries.

Key words: higher education, quality of education, professional standards, scientific and technical activities.

УДК 378.147:379.851

К. В. Мулик,

кандидат наук з фізичного виховання

та спорту, доцент

(Харківська державна академія фізичної культури)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Нині в підготовці фахівців з “Теорії та методики спортивно-оздоровчого туризму” відмічаються диспропорції з її теоретичними основами. З одного боку, в сучасній педагогіці та методиці сконцентрований значний науковий потенціал для вирішення питань навчально-освітнього процесу, з іншого – теоретична розробка цього напрямку здійснювалася в контексті абсолютно іншої соціально-економічної ситуації і була орієнтована, в основному, на підготовку фахівців більш широкого профілю. На сучасному етапі розвитку вищої школи такий підхід не дозволяє ефективно застосовувати на практиці раніше використовувані

методи і форми організації навчально-виховного процесу. Навчальні установи використовують різні підходи в проведенні всіх видів практик: навчально-ознайомчих, виробничих, за фахом і т.п. Основною проблемою навчально-виховного процесу, на наш погляд, є практична підготовка майбутнього фахівця, здатного ефективно використовувати теоретичні знання в професійній діяльності. Навчання студентів за спеціальністю “Теорія та методика спортивно-оздоровчого туризму” спрямоване на підготовку фахівців у досить складній сфері діяльності.

Дослідження проводиться у відповідності до тематичного плану НДР кафедри зимових видів спорту, велоспорту та туризму Харківської державної академії фізичної культури (ХДАФК) Міністерства освіти і науки України на 2013-2017 рр. за темою “Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності різних вікових груп населення України” (номер державної реєстрації 0114U000366).

Аналіз досліджень і публікацій. Спортивно-оздоровчий туризм є одним з видів фізичної культури, що займає особливе місце серед засобів виховання учнів. Характерною особливістю є чітка система поступового зростання туристського досвіду, спортивної майстерності та розвитку творчих креативних здібностей. Спортивно-оздоровчий туризм базується на громадських засадах, об’єднує учнівську і студентську молодь. Туристи самостійно обирають у рідному краї регіон походу, розробляють маршрут, визначають креативні об’єкти для дослідження, самі забезпечують себе в поході. Тому цей вид активного відпочинку дістав назву самодіяльного туризму [9; 11].

Теоретичною основою дослідження є: положення аксіологічних теорій (М. Бахтін, М. Бердяєв, А. Лосєв та ін.); психологічна теорія особистості (А. Асмолов, Л. Виготський, О. Леонтєв, Б. Ломов, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.); соціально-психологічні та педагогічні дослідження міжособистісного спілкування (Г. Андреева, А. Бодальов, А. Мудрик, В. Мясіщев та ін.); теоретичні положення педагогіки туризму (М. Віленський, В. Горський, В. Жолдак, І. Зорін, В. Кальней, В. Квартальнов, К. Кулаєв, А. Остапець-Свешніков, В. Чепик, С. Шишов та ін.); теорія та методика спортивного тренування (Г. Арзютов, Л. Волков, С. Єрмаков, Л. Матвеев, В. Мулик, В. Платонов); теорія та методика фізичного виховання (Т. Круцевич, М. Носко, Б. Шиян). Становлять значний інтерес наукові розробки питань туристсько-креативної діяльності (ТКД), що розглядається як виховний засіб (А. Остапець-Свешнікова, А. Солдатенкова, Ю. Константинова та ін.).

Перевага ТКД перед іншими видами діяльності, які доступні на сучасному етапі розвитку суспільства, полягає в наданні можливостей активного, необмеженого, емоційно-діяльного пізнання навколишнього світу і реального стану людини в навколишній дійсності. У цьому виді діяльності накопичено і відпрацьовано багаторічний практичний, конструктивний досвід, вироблена система пізнавальної діяльності дітей, підлітків та студентів у туристичних походах та інших формах. Цей вид діяльності пропонує оптимальні умови і володіє перевагами і продуктивними характеристиками: великими виховними можливостями, має значний практичний досвід, виділяється конструктивними підходами, відрізняється

високим рівнем реагування на явища, що відбуваються, володіє високою результативністю й ефективністю, підсумки підбиваються в найбільш короткі терміни в порівнянні з іншими виховними засобами, проводиться спеціально підготовленими кадрами [5].

У туристській діяльності інтегруються базові параметри виховання: ідейно-моральні принципи; розумовий розвиток; естетичні складові; фізична підготовка і вдосконалення; патріотична і міжнаціональна установка; підготовка до професійної діяльності; трудова діяльність та формування корисних трудових навичок.

Очевидний той факт, що ні одна галузь людської діяльності не може розвиватися при відсутності кваліфікованих кадрів. Історія розвитку туристської галузі не є винятком.

Зазнала змін і підготовка кадрів у спортивному туризмі. Уперше в Україні в 1993 році при Харківській державній академії фізичної культури було відкрито спеціальність тренер-викладач зі спортивного туризму. Зміни торкнулися і самодіяльного спортивного туризму. Нині державні ВНЗ спортивного профілю готують тренерів-викладачів зі спортивного туризму.

Як і в спортивному тренуванні, спортивно-оздоровча діяльність має свої особливості в роботі з різним контингентом тих, що займаються. Тому важливо визначення найбільш значимих для кожного віку туристів пріоритетного використання різних аспектів тренування.

Також слід визначити, що чим більшою базою даних підготовки володіє тренер-фахівець, тим більший існує вибір їх використання. Зазначені програми (бази) повинні передбачати певний багаж знань, на підставі яких здійснювався б аналіз й приймалися б найбільш ефективні рішення. Обмежений зміст програм скорочує або звужує, або взагалі не дає можливість прийняти ефективне рішення [8].

У спортивній науці, в тому числі і спортивному туризмі, багато уваги приділяється підготовці для участі в змаганнях, але лише деякі фахівці [1; 2; 3; 4; 9; 10] приділяють увагу окремим складовим підготовленості фахівців зі спортивного туризму. Значний інтерес представляють наукові розробки питання туристсько-краєзнавчої діяльності (ТКД), що розглядаються як виховний засіб [5; 6]. У той же час підготовку туристів здійснюють тренери-фахівці, від рівня підготовленості яких залежить успішність туристської діяльності, особливо школярів і студентів.

Метою дослідження є визначення складових туристсько-краєзнавчої діяльності для різних вікових груп дошкільнят, школярів та студентів при навчанні фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму.

У дослідженнях беруться до уваги ті експериментальні дані і положення, які можна використовувати в межах ТКД. Дослідження Н. Анохіна, Н. Бренштейна показують, що фізіологічні механізми людини здатні забезпечити не тільки адекватну відповідь (реакцію) на вплив зовнішньої реальності, а й попереджати вплив, вибудовувати поведінку, здійснювати орієнтацію на передбачувані події. Проектування поведінки в професійному середовищі спирається на природно-соціальну сутність відносин людини з природою. Моральне ставлення до природи – це розумне, гармонійне спілкування людини і природи на рівних, побудоване за законами боргу, совісті, добра, любові, співчуття, ощадливості, справедливості,

раціональності, соціальної відповідності і краси [7].

У туристській діяльності інтегруються базові параметри виховання: ідейно-моральні принципи; розумовий розвиток; естетичні складові; фізична підготовка і вдосконалення; патріотична і міжнаціональна установка; підготовка до професійної діяльності; трудова діяльність і формування корисних трудових навичок.

Основною метою ТҚД є виховання моральних орієнтирів, якостей і цінностей. Діяльність потребує корегування цілей, а саме: спрямованості на підвищення адаптаційних можливостей особистості і стійкості до несприятливих проявів навколишньої реальності. Історія розвитку дитячого туризму [5] показує стабільні форми ТҚД і дозволяє розкрити їх прийнятність нині.

У ТҚД застосовуються принципи планування діяльності. Найбільш обґрунтованими є принципи: доступності, науковості, безперервності, цілеспрямованості, виховання в колективі, поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи студентів, поєднання вимогливості і поваги, послідовності, поступовості, систематичності. Їх результативність визначається умовами ТҚД: повного самообслуговування, інтелектуальної праці (збір інформації, рольові позиції, вироблення організаційних і виконавчих якостей); досвіду формування відносин з різними віковими групами, усвідомлення значущості результатів своєї діяльності.

Студент самостійно обирає свою роль і становище в туристському колективі. Йому пропонується два види: адміністративний і науковий. Основне педагогічне призначення рольової гри – перехід свідомості і поведінки від репродуктивної діяльності до більш ефективної та результативної роботи. Рольові позиції студентів сприяють зростанню самосвідомості й самоцінності особистості та її праці в загальній справі.

На підставі значення ТҚД можна виділити такі положення: вибір оптимальних засобів і умов виховання; комплекс педагогічних впливів; керування виховним процесом; об'єднання зусиль педагогів, учнів та родичів; передбачення, передбачення конфлікту, вжиття заходів для уникнення його.

Таким чином, ТҚД сприяє переосмисленню вчинків і поведінки, сприйняття нових якісних орієнтирів, розширенню знань про особисті можливості, розумінню оптимальності та раціональності потреб майбутніх спеціалістів.

Студенти повинні знати нормативи, вимоги та наслідки їх порушення. Проміжні завдання обмежують обсяг вимог, що враховуються при організації походу і т. п. Рішення задач стимулює інтерес до ТҚД, активізує участь у заходах.

У межах туристсько-краєзнавчої програми можна провести захід – похід історичними місцями. У процесі походу відбувається пізнання історії та культури народу, здатність сприймати світ через свої відчуття й емоції, оцінюється роль і значення особистості в історії народу, збільшується зрілість поглядів і переконаність. У цьому випадку задоволення особистої потреби узгоджується з нормами колективу.

Неоціненне значення має дисципліна: поведінка студентів при проведенні заходу – це також результат виховного процесу, свідоме й

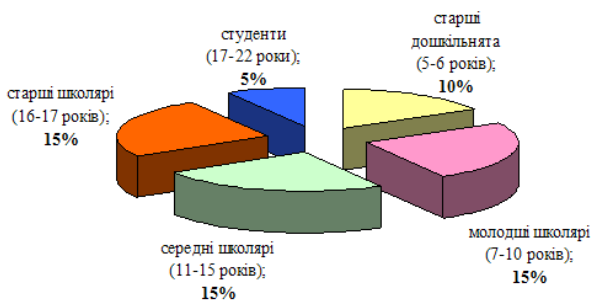
активне прагнення кожного учасника до виконання свого обов'язку перед колективом. На цій основі виникають відносини товариського співробітництва, взаємодопомоги, відповідності, супідрядності, керівництва та контролю. Зміцнюють ці відносини єдині цілі і завдання колективу, їх висока суспільна значущість, формують нові моральні поняття й уявлення, на практиці перетворюють їх на переконання. Закріплені переконання формують життєву позицію, розкривши механізм поведінки в середовищі певної соціокультури.

Програма туристсько-краєзнавчої діяльності складається як із виховних засобів (історія розвитку туризму та краєзнавства в Україні; краєзнавчо-пошукова робота; основні історико-географічні та екологічні відомості про свій край; формування гуманістичних цінностей, національної самосвідомості особистості, патріотичних почуттів та творчих здібностей), так і засобів, що дозволяють проводити походи (топографічна підготовка, організація підготовки та проведення туристських походів, під час яких проводиться дослідницька краєзнавча і суспільно корисна робота) (рис. 1).

На наш погляд, слід виділити 5 вікових груп дітей, підлітків та молоді: старші дошкільнята (5-6 років), молодші школярі (7-10 років), середні школярі (11-15 років), старші школярі (16-17 років), студенти (17-22 роки). Ураховуючи ці вікові групи, слід розглядати і різнорівневі за значимістю аспекти, які різняться залежно від віку (рис. 2). Крім цього, на нашу думку, складові аспекти підготовки фахівця зі спортивно-оздоровчого туризму є: педагогічний, медико-біологічний, туристсько-краєзнавчий, психологічний, організаторський і матеріально-технічний, які різні за значущістю для окремих вікових груп дітей, підлітків та молоді.

Рис. 1. Зміст туристсько-краєзнавчої діяльності фахівця зі спортивно-оздоровчого туризму

Рис. 2. Навчальне навантаження туристсько-краєзнавчого аспекту від загального обсягу підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму з різним контингентом тих, що займаються

Таким чином, тренер-фахівець повинен володіти найпростішими методами контролю за різними рівнями підготовленості, методами розрахунку маршрутів походу, кількості та якості харчування, спортивно-туристським обладнанням та навичками усунення поломок.

Висновок.

1. Досліджуваний матеріал показав, що процес становлення фахівця має риси поступального розвитку і проводиться на рівнях: особистісному (ціннісні орієнтації, креативність); поведінковому (вміння вибирати соціально цінні форми дозвілля; здатність до колективної творчої діяльності; професійна компетентність); освітньому (інформованість, кругозір, пізнавальний інтерес відповідно до спрямованості, обраної як освітньої програми).

2. Проведений аналіз різних аспектів туристсько-краєзнавчої діяльності свідчить про необхідність диференційованої підготовки фахівців для роботи з різними віковими групами дітей, підлітків та молоді, є актуальним питанням вирішення якого дозволить підвищити ефективність використання різних видів спортивно-оздоровчого туризму в рекреаційній діяльності юного покоління.

Перспективою подальших досліджень є розкриття кожного з аспектів підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. / В. В. Абрамов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 367 с.
2. Булашев А. Я. Место, роль и значение спортивно-оздоровительного туризма в жизни современного общества / А. Я. Булашев, Ма Цзиньган // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків. – Вип. 7. – 2004. – С. 273-278.
3. Дудорова П. Ю. Теоретичні і методичні основи формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму: автореф. дис. на здобуття д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / П. Ю. Дудорова; Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2014. – 40 с.
4. Зевреева З.Н. Проблемы подготовки специалистов к профессионально-практической деятельности (на примере специальностей "Менеджмент организации и туризм") / З.Н. Зевреева // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харьков. – Вип. 3. – 2009. – С. 287-291.
5. Константинов Ю.С. Теория и практика туристско-краеведческой деятельности учащихся в системе дополнительного образования : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-

ра пед. наук : спец : 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Ю.С. Константинов; Российская международная академия туризма. – М., 2003. – 38 с.

6. Константинов Ю.С. Система туристско-краеведческой деятельности в школе / Ю.С. Константинов // Теория и практика дополнительного образования. – М., 2010. – № 9. – С. 49-52.

7. Мулик К.В. Спортивно-оздоровчий туризм, як засіб фізичного виховання у дошкільних навчальних закладах / К.В. Мулик // Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С. 134-137.

8. Мулик В.В. Сучасні вимоги до рівня підготовленості тренера / В.В. Мулик // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К., 2002. – №4. – С. 11-15.

9. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей : навч. посіб. / Б. П. Пангелов. – К. : Академвидав, 2010. – 247 с.

10. Троценко Т. Ю. Формування моральних якостей учнів 3-4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т.Ю. Троценко. – Київ, 2009. – 19 с.

11. Чернов Б.О. Особливості туристсько-краєзнавчої діяльності в рекреаційному регіоні : монографія / Б.О. Чернов, Б.П. Пангелов, К.В. Ковальська. – Переяслав-Хмельницький : О.М. Лукашевич, 2013. – 247 с.

Анотація

У статті визначені складові туристсько-краєзнавчої діяльності для різних вікових груп дошкільнят, школярів та студентів при навчанні фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму. Запропоновано диференціювати підготовку фахівців для роботи з різними віковими групами дітей, підлітків та молоді, що дозволить підвищити ефективність використання різних видів спортивно-оздоровчого туризму в рекреаційній діяльності юного покоління.

Ключові слова: туризм, аспекти, туристсько-краєзнавча підготовка.

Аннотация

В статье определены составляющие туристско-краеведческой деятельности для различных возрастных групп дошкольников, школьников и студентов при обучении специалистов по спортивно-оздоровительному туризму. Предлагается дифференцировать подготовку специалистов для работы с различными возрастными группами детей, подростков и молодежи, что позволит повысить эффективность использования различных видов спортивно-оздоровительного туризма в рекреационной деятельности юного поколения.

Ключевые слова: туризм, аспекты, туристско-краеведческая подготовка.

Summary

The article defines the components of the tourist and regional studies for different age groups of preschool children, pupils and students in the training of specialists in sports tourism. It is proposed to differentiate the training of specialists to work with different age groups of children, teenagers and young people, that will increase the efficiency of using the different types of sports tourism in the recreational activities of young generation.

Key words: tourism, aspects, tourist and local lore training.

УДК 37.014.5

С. Г. Немченко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний педагогічний
університет)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ШОСТОГО ПЕРІОДУ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ (з 2001 року до наших днів)

Актуальність і постановка проблеми. Сучасна трансформація системи освіти в Україні не можлива, на наш погляд, без ретроспективного аналізу розвитку системи управління навчальним закладом й системи